

Sigida 15

Wololabanaw

Wololabana dɔw sababu ye bana werew ye walima faritanabanaw, minnu be bo wolo dɔɔn na, i n'a fo kaba ani goro. Wololabana dɔw ye bana werew taamasijew ye minnu be bo farikolo fan bee la, i n'a fo jɔni walima balodese. Kurukuru ni joli dɔw fana ye bana jugu dɔw taamasijew ye, i n'a fo sɔgɔsɔgɔnije, danna, kuna walima sidabana.

Nin sigida in kɔɔ, an bena kuma wololabanaw dɔɔn de kan minnu lakodɔnnen don kɔsebe. A dɔw bolen don jɔɔn fe, o be a to a ka gelen ka u dɔn ka bo jɔɔn na. Fana, u sɔɔsababuw ni u furakecogow te kelen ye.

Ni wololabana juguman be aw la, furakeli teka fen je min na, aw ye taa dɔgɔɔɔso la.

Farikolo saniyali be se ka wololabana caman bali. Aw be aw jija ka to ka aw ko ni ji sanuman ni kolisafine ye don o don. Ni aw wolo beka ja kojugu, aw be do bo safinelakoli la. Aw be to ka aw mu ni giliserini walima jiridentulu ye, aw kolen ko. Aw be fini ferelenw don mana te minnu na.

1 Wololabanaw furakecogo pumanw

Hali ni wololabanaw furakecogo kerɛnkerennɛnw be yen, furakeli suguya werew be yen minnu be nin bana ninu caman furake.

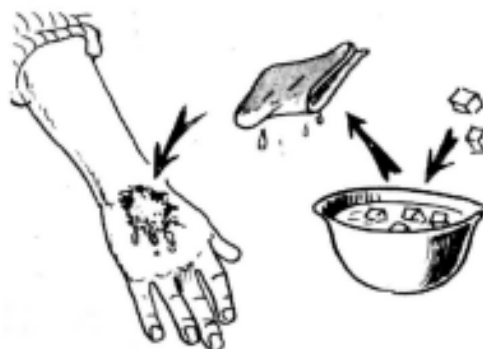
Furakecogo 1 la

Ni bana be wolo yɔɔ min na, ni o ka kalan, dimi be a la, aw be finimugu su jikalan na, ka o da a la.

Furakecogo 2 nan

Ni a yɔɔ be aw nɛnɛ, a be aw jenijeni walima a ji be bo, aw be a saniya, aw be finimugu do su jisuma na, ka o da a la.

1.1 Furakɛcogo 1 ɓ (a ɲɛɓɓɛn ka a walawala)

Bana be wolo yɔɔ min na, ni o yɔɔ beka juguya, i n'a fɔ:

- ka bilɛn
- ka funu
- ka a dimi
- ka a yɔɔ kalaya ka temɛ fari yɔɔ tɔw kan
- ka nɛ ta

Aw be nin waleya ninnu kɛ:

- ◆ aw be bolo walima sen kɔɔta fɛn dɔ sanfɛ walasa a ka lafiya,
- ◆ aw be finimugu kalamana da la,
- ◆ aw be banakisefagalan ta.

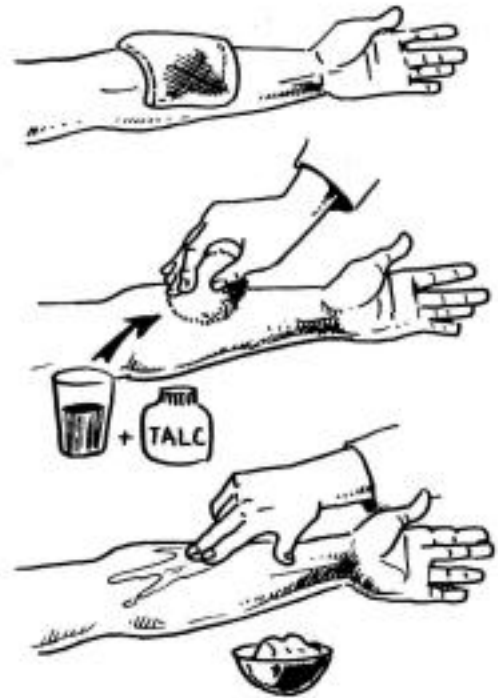
Ni a ye genɛgene bila aw la walima ni sanfɛla bilenna, walima ni joli kasa ka go, o tɛ taamasijɛ numan ye. Aw ye aw teliya ka taa dɔgɔtɔɔso la.

1.2 Furakɛcogo 2 nan (a ɲɛɓɓɛn ka a walawala)

Ni dimimayɔɔ kurukurulen don, nɛ be a la, a be a tigi jenijeni, ka a ɲɛɲɛ walima ni a jalen don, aw be nin waleya ninnu kɛ:

- ◆ Aw be winegiri kɛ jisuma na, ka finimugu su o la, ka tila ka o da a yɔɔ la (aw be dumunikɛkutu ɲɛ 2 winegiri kɛ ji litiri 1 jiwɔɓɔkɔɓɛn na).
- ◆ Ni joli ɲɔgɔyara dɔɔni, ko a tɛ nɛ ɓɔ tugu, a yɔɔ ye wolo kura da: aw be ji kɛ puturu la ka o da a yɔɔ la.
- ◆ Ni a joli ɲɔgɔyara kɔsɛbɛ, wolo kura be ja, ka a kologɛleya, aw be jiridentulu mu a la (situlu, tentulu walima tulu tobilen siminen).

Jiridentulu

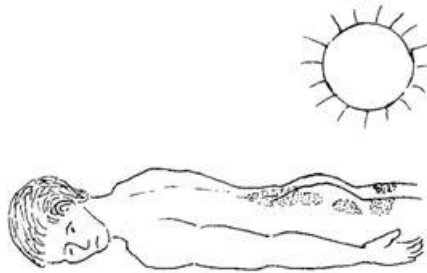
Furakεcogo 3 nan

Ni fariyεrε bε deli ka bila tile la, aw bε a datugu tile kana a sεrε.

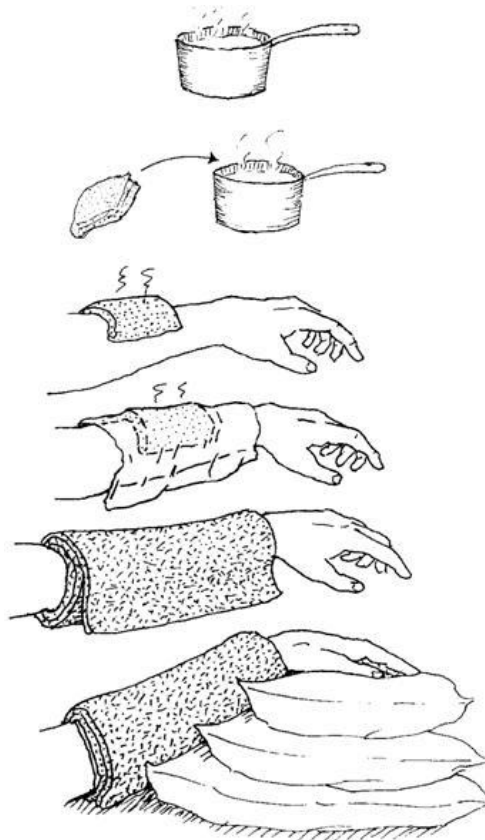
Furakεcogo 4 nan

Ni a yεrε bε deli ka datugu, aw bε a bε ka bila a ka miniti 20 kε tile kεrε, sijε 2 ka se sijε 3 ma tile kεrε.

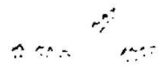

1.3 Finimugu kalamana dacogo

1. Aw bε ji kalaya ka a bila ka suman dεkεni, fε ka a kε aw bolo ka se ka don a la.
2. Aw bε finimugu jelen dε da jεgεn na, min ka bon ni yεrε furakεta ye dεkεni, aw bε o su jikalan in na, ka a bisi ka a ja.
3. Aw bε o da yεrε furakεta la.
4. Aw bε o datugu ni manaforoko dε ye walima fen werε min bε funteni mara.
5. Aw bε sεrε ka a bεε meleke ni serεweti ye walasa funteni ka to a la.
6. Aw bε a yεrε da fen dε sanfε.
7. Ni finimugu sumanna, aw bε a su jikalan na tugun ka a da a la.

Nin baara ninnu bε kε ka a sεrε aw bolow saniyalen don, ka u ko ni safine ye ka u tereke ka jε.

2 Wololabanaw dancogo

Ni aw ye lahalaya ninnu kolpsi aw fari la:	Ani ka ke i n'a fo:	I be a soro o ye:	Aw ye seben laje a ne
 kurukuruw walima joliw	Kurukuruw walima joliw, ne ne be minnu na. U be bo folo bolokoniw ni jagon ce, o ko u be bo tege ko kan ka soro ka jensen fari fan be la.		Maja 199
	Kurukuruw walima joliw, ne walima dimi be minnu na; tuma do la fenamamakinda siyenni. A be se ka genegene bila mogo la.		Banaw don minnu sababu ye banakisew ye 201
	Kurukuruw walima joliw minnu be mada ka tila ka wuli ka u geleya i n'a fo u beka ne ta.		Foroforo (a sababu 202 ye banakisew ye)
	funenkeniya waatiw, kurukuruw be bo jeda la, disi la ani ko la, ne be ke u la tuma dow la.		Goro 211
	Joli mogo dogoyorow la.		Danna 237
		ne ne ni dimi te a la	Banakise min be soro kafogonyabana fe. 238
		dimi ni ne be a la	Danna 403

Wololabanaw dancogo

	Joli min laminiw be mogo dimi, a be bonya ani ka dunya ka taa a fe.		Funteninafaribosi 311
Joli belebele walima yoro bosilen	Ni sennajoli bora mogokoroba la, menna a ma keneya, a ne be fin.		Faribosi min sababu bora joli bolicogo jugu la jolisiraw fe (sukarodunbana) 433
	Dali kuntaalajan be joli min bila banabagato la.		Joli min be bo banabagato la ni a dalen menna 312
	Bololajoliw walima sennajoliw sogoli te digi minnu na.		kuna 283
	Gosilida min kera joli ye ni a ma son ka keneya, a mana ke fari fan o fan.		Gosilida 406

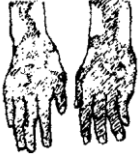

Ni aw ye lahalaya ninnu kolosi aw fari la:	Ani ka ke i n'a fo:	I be a soro o ye:	Aw ye seben laje a je
--	---------------------	-------------------	-----------------------------

Wololabanaw dancogo

	Kuruw, dimi be minnu na, u be kalaya, ka bonya, ka a yoro magaya ani a be ci a yere ma tuma do la.		Funu walima sumuni	202
	Denbatigi ka sinnakuru, dimi be a la ani a be kalaya.		Sindimi (bana min sababu ye banakise ye), a be se ka ke sinnakanseri ye	386
	Kuru sin na, min be bonya ka taa a fe. a ka ca a la dimi te a la a damine na.		Kanseri (aw ye genegene yoro laje)	392
	Kuru kelen walima a caman kungolo la, kan na, walima fari sanfela la (walima fari cemance la ani worow la)		Mara (aw ye genegene yoro laje)	227 88

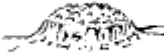

	Genege new bolen kan na, minnu be ci, ka keneya ka ke jolifon ye, ka tila ka bo tuguni.		Sogoso goniye suguya do	309
	worokoro genege new mana ne ta, ka keneya ka tila funu tuguni.		Kafogonyabana min be soro banakise fe. Danna	343 et 345

	Musokoma jeda ni a tamaw fan dow mana finfin.		Konomayafari	403	
	Fari yoro dow mana finfin	Ni fari yoro dow kera i n'a fo tile ye u jenijeni, bolow ni senw, kan, ko ani jeda.		Balodesebana	168, 305 ni 459
	Ni kurukuruniw bora fari la walima da kono minnu be bonya ka taa a fe. U be ke i n'a fo u fununen don. Dimi te u la.		Sidabana be kanseri min lawuli.		

Ni aw ye lahalaya ninnu kolosi aw fari la:	Ani ka ke i n'a fo:	I be a soro o ye:	Aw ye seben laje a je
	Denmisenni sen mana funu ka a yoro dow finfin.		Balodesebana 208 209
	Ni korikori jeman kera fari yoro dow la walima ka ke cogoya wɛrɛw ye, ɲɛda la ani fari to la, kɛrɛnkɛrɛnnɛnya la denmisenni na.		Bugun 302
Fari yoro dow jejelen don	Ni bolow ni senw ni dawolow yoro dow jera minnu be bilen walima ka ke bulama ye a damine na.		306 u taamasijɛ tɛ don a damine na Faribosi
	Ni fari yoro dow be jera ka tɛmɛ a fan tow kan, miselilasogoli tɛ gan u la.	Kuna	283
	Ni fari yoro dow kurukurulen don ka u finfin denyɛrɛniw tamaw ni fari yoro ɲugunugulenma yorow la		Kababilenni 314
Fari yoro dow bilennen don	Ni fari yoro do fununa, ka a kalaya, dimi be a la, ni a beka bonya ka taa a fe		Kabafin Kurukuru, ɲɛɲɛmaw don min be soro banakise fe 298
	Ni denyɛrɛniw worofurancɛ bilennen don		Suguncɛ walima funteni ye o yorow bilen 313
	Ni fari yoro ɲugunugulenw be bilen ka u jeje, i n'a fo nonokuruw.		Leminɛpo 302
Fari yoro dow kalankalannen don ka u bilen walima ka a je kalankalannen don ka u bilen walima ka bugun	Ni fari yoro dow kalankalannen don ka u bilen walima ka a je lafin, ka a wolo je ke i n'a fo a be menɛmenɛ, ni u basigilen don; kɛrɛnkɛrɛnnɛnya la nonkonw ni kunberew la.		Korosakorosa (walima sogosogoni je tuma do la) 315

Ni aw ye lahalaya ninnu kolosi aw fari la:	Ani ka ke i n'a fo:	I be a soro o ye:	Aw ye seben laje a je
--	---------------------	-------------------	-----------------------------

Wololabanaw dancogo

<p>Gorow</p> 	Goro gansanw.		Goromisenni caman (bana min sababu ye banakise ye)	306
	Goro kubabaw (ka tɛmɛ santimetiri 1 kan) minnu ka teli ka bo senw na.		Wololasogogonij ε sugu do don	309
	Goromisenni w cɛya la, musoya walima banakotaa yoro la.		Dogoyorolagoro	
	Goromisenni dimimanw fari fan wɛrɛw la.		Tarani	

Wololabanaw dancogo

<p>Koriw</p> <p>(Kurukuruniw minnu tonnen don walima u kerɛw bilennen don, tuma do la u sanfɛla be je)</p> 	korimisenni w minnu be bonya ani ka ηεηε ke u la		Kaba (banakise ye bana min sababu ye)	302
	Kori belebelew, ηεηε te minnu be ni u be ji bo.		Danna (min juguyara ka ban)	344
	Kori belebelew minnu cɛmance fununen don, dimi te u la.		Kuna	283
	Korimisenni w, wo be minnu cɛmance la, tamaw la, nu na ani kankala la.		Wololakanseri	309

<p>Fari fan do bilencilennen</p> 	Ni fari fan do bilencilennen don ηεηεba be minnu na, u be bo ka tila ka tunu yoroni kelen.		Faritanabana	300
--	--	--	--------------	-----

Ni aw ye lahalaya ninnu kolosi aw fari la:	Ani ka ke i n'a fo:	I be a soro o ye:	Aw ye seben laje a je
Kurukuruw	Kurukuruw minnu bilenbilennen don ni ηηηε βε u la.		Dermatite de contact (like poison ivy or sumac) ηηηεsababumaw (i n'a fo bagasabali, fagonfogoni korohηηε, ziradenηηηε ani kohηηε) 300
 	Ni kurukuruniw be fari fan βεε la, minnu be fari kalaya.		Kulenzo 468
	Fari yoro do be kalankalan ka kurukuruw ni dimi ke a la. Tuma do la u be jensen walima ka ton ηοηοη kan.		Kaba 301
	Fari yoro do be kalankalan ka bugun da walima ka fin, a kasa ka go ani be kurukuru ka bonya ka taa a fe.		Logologo (bana min be soro banakise fe, bana jugumanba) 310

Wololabanaw dancogo

Kurukurumisenni fari fan βεε la, farigan be minnu senkoro	Ni denmisenni banana, ka kurukuruniw ke a fari fan βεε la.		Noni 469
	farigan daminennen ko tile damadow, kurukuruniw be bo a fari fan βεε la, a tigi ka bana be juguya.		Tifoyidi 279

3 Maɓa

Wololabana don min ka ca, kerenkereɗyala denmisenw na. Tuma daw la, a be duden bee mine jɔɓɔnfe. Kisekiseniw be bo, u be mɔɔɔ ɗeɗe, a ka ca la o be ke sufe. O kisekiseniw ka teli ka bo:

Bolokoniw ni jɔɓɔn ce

Tegako kan

Cekise la

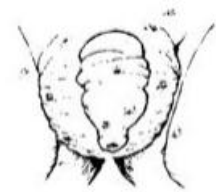
Dogoyɔɔw la

Senkoniw ni jɔɓɔn ce

A ka ca a la, a te bo kungolo ni jeda la fo ni a kera denmisenw ye.

Kisemisenni minnu be bo denmisenniw dogoyɔɔw la ni u be mɔɔɔ ɗeɗe, olu caman sababbu ye maɓa ye.

Maɓa sababu ye fenjenamaniw ye minnu be don mɔɔɔ wolo koɔɔ. Ni mɔɔɔ be a yere siyen, kisekiseniw be ne ta ani ka genegene bila mɔɔɔ la walima ka farigan bila mɔɔɔ la.

Maɓa keko folo ka mɔɔɔ mine, a be se ka dawɔkun 2 ke ka se dawɔkun 6 ma sani a taamasijenw ka ye. Nka ni a delila ka mɔɔɔ min mine, a taamasijenw be ye o tigi la tile 1 walima tile 4 koɔɔ.

3.1 A furakecogo

- Ni maɓa boɔa mɔɔɔ kelen na denbaya la, duden bee ka kan ka furake. Kafonjɔɔnyaw kofe aw kan ka aw yere furake.
- Ka jeya matarafa. K'i ko ani ka donfiniw falen don o don.
- Ka finiw, daraw, birifiniw ni debenw ko ka u fensen tile koɔɔ walima ka u bila jiwulilen na.
- Aw be baganw labo du koɔɔ
- Aw be aw ko ka je ni safine ye. Aw be tulu mu perimetirini (permethrin) be tulu min na. (Elimite, aw ye seben je 372 laje). Aw be tulu in mu aw fari fan bee la fo ka bo aw jeda la fo ni o y'a sɔɔɔ maɓa boɔen don jeda la. Aw be a to fo leri 10 walima leri 14 sani aw ka aw ko. Furakeli kofe, aw be fini jelenw don ani ka da dara jelenw kan. Aw be segin furakeli kan dawɔkun 1 kofe.
- Aw kana tulu mu fenjenamafagalan (lindane) be sɔɔɔ tulu min na barisa lindani ye pɔɔɔni ye.

- Ni aw te se ka perimetirini sɔɔ, aw be se ka korotamiton (crotamiton) (Eurax, crotan) laje; nka, aw kana a mu denmisenw na minnu si te san 3 bɔ.
- Walima aw be kiribi ni bagantulu pagaminen, mutulu dɔ mu. Aw be kiribi dɔɔni pagami tulu caman na. Aw kana a mu denmisenw na minnu te san 1 bɔ. aw be a mu aw fari fan bee (fo ni a bɔra aw jeda la) siɲe 3 don o don fo ka se tile 3 ma. Ni a muni ye kurukuruw juguya walima ka faritanabana were bila aw la, aw be a jɔ (aw ye seben jɛ 166 laje).
- Ni o furasi ma foyi jɛ, aw be se ka iwerimekitini (ivermectin) dɔ ke a la (aw ye seben jɛ 377 laje), aw be se ka segin o kan tile 10 walima tile 14 kɔfe. Nin furakecogo de ka jɔ sidatɔw ma.

Jɛjɛ ni kisekiseniw be se ka to sen na fo dɔgɔkun fila furakeli kɔfe. Ni u menna sen na, o be a jira ko bana seginna kɔ walima ko furaw ma mako jɛ. Ni taamasijɛw ma tunu dɔgɔkun 2 kɔfe, aw be segin furakeli kan walima aw be fura sugaya werɛw laje. Aw be aw hakili to yeretangafeerɛw fana na.

Aw ye aw janto: Ni joli juguyara kojugu fo ka kisekiseniw ke a la (o ka teli ka ke denmisenw na), aw be fɔlɔ ka ko ni perimanganatiji (*permanganate*) ye tile 3 ka se tile 6 ma sani aw ka a furake (aw be a kise 1bila litiri 1 ji la).

4 Jɛmiw ni ngarangaw

U ye suguya 3 ye: Minnu be don mɔgɔ kun na, fari la ani minnu be sɔɔ fari simayɔɔ bee la. Jɛmiw ni ngarangaw be jɛjɛ, wololabanaw walima genegene bila mɔgɔ la. Walasa ka aw yere tanga jɛmiw ni ngarangaw ma, aw be saniya matarafa. Aw be to ka debɛnw, dilanw, daraw, kunkɔɔdonnanw ni birifiniw bila tile kɔɔ. Aw be to ka aw ko ani ka aw kunsigiw kɔɔlaw ko ka jɛ. Aw be to ka denmisenniw kungolo laje. Ni aw ye jɛmi walima ngaranga ye denmisen kelen na, aw be kɔn ka denmisen bee furake; ni o te u be a yeɛma jɔgɔn fe. A be denmisen min na, aw kana a to o tigi ni denmisen tɔw ka si jɔgɔn kan.

4.1 A furakecogo

Ni a be kungolo la walima ni a be sɔɔ fari yɔɔ were la: Aw be se ka jɛmi silatunu ni aw kunsigi koli ye kɔsebe miniti 10 jɔgɔn safine ni kungolokosafineji la. Aw be a sananko ka tila ka a jɛjɛ ni kunpejɛnan jɛnmisenni dɔ ye ka jɛmiw ni u fanw bee bɔ. Aw be o ke don o don fo ka se dɔgɔkun 2 ma.

Aw kana kungolokosafineji ke aw kun na, fɛnjɛnamafagalan (lindane) be min na, barisa ale sege ka ca.

Ni safineji gansanw ma se ka mako jɛ, piretirini (*pyrethrines*) (RID) walima piremetirni (*permethrines*) (Nix) be min na, o be se ka mako jɛ, nka ni aw be o ke, aw be a kecogo bato. Aw kana a to a ka se aw jɛ ma, fana aw be jateminɛke ni farikolo be se ka a kun. Musokɔɔnɔma ni denmisen minnu te san 2 bɔ, olu man kan ka ke.

Jɛmi furakelen kɔfe, aw be aw jija ka u fan bee silatunu. Ni aw ye fanw to yen u ka tɔɔ, jɛmi be segin ka don aw kun na tuguni. Mɔgɔw ye furakecogo caman laje, nka kunpejɛ matarafali de jɔgɔn te. Aw be aw kun jɛjɛ don o don fo dɔgɔkun 2 walasa jɛmiw ni u fanw bee ka bɔ kunsigi kɔɔ.

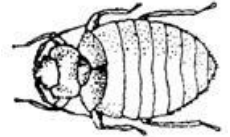
- ♦ Aw be to ka tentulu mu aw kunsigi la walasa ka magaya ka jɛmifanw bɔli nɔgɔya. Aw be a jɛjɛ ni jɛjɛnimisen ye. Mɔgɔ dɔw hakili la ko tetulu, loriyetulu (*le romarin*) walima

yirinikunantulu (o be sɔn ka farinya) olu de ka ɲi kɔsɛbe, nka olu be na ni faritanabana bila dɔw fana ye.

- ◆ Aw be winegiri ke jikalan na ka aw kun ko ni o ye (winegiri hake ni ji hake bee ka kan ka ke 1 ye) ka to fo leri tilance, ka sɔrɔ ka a peɲe ni peɲenimisen ye.

Ni ngaranga don: Aw be aw ko ni jikalan ye don o don fo tile 10. Ni aw ye aw ko ni jikalan ye, aw be tila ka aw kanka ni safine ye ka aw ko ka je. Aw be aw simayɔrɔ bee peɲe ni peɲenimisen ye. Ni aw be se, aw be a furake i n'a fɔ maɲa. Aw be aw jija aw ka finiw ni aw ka dilan saniyalen ka to waati bee.

5 Dabiw

Dabiw ye fenɲenamaniw ye minnu be u dogo matelaw kɔnɔ, dilanw na, sokɔnɔminenw na ani kokow la. U ka teli ka mɔɔɔ kin sufelaw de la. U kulu be kinni ke walima u be tugun ɲɔɔn nɔfe.

Walasa ka dabiw faga, aw be dilanw ni finiw bila jikalan na, walima ka u yangan tasumafunteni na (funteni min ka ca ni degere 50 ye) fo miniti 20 ɲɔɔn. Ni aw be se ka bɔɔɔje walima bugurije (farafinɲenamaniwifagalan) sɔrɔ, aw be o funfun dilan kerefelaw la, o be dabiw gen. Aw be se ka dɔ funfun matelaw, liw ni aw siyɔrɔw la. Aw be se ka alikoli ni finikosafine ɲagami ji la. Aw be o funfun dabiw dogoyɔrɔ bee la, ka to u ka ja. Aw be o ke siɲe caman dɔɔɔkun 2 kɔnɔ. Piretirini (*pyréthrine*) walima perimetirini (*perméthrine*) (min kofɔra ɲimiw furakeli la), o fana be se ka mako ɲe. Walasa ka aw yere tanga dabiw ma, aw be to ka dilanw ni matelaw bila tile kɔrɔ.

6 Nperew ni ɲɔlangarangaw

Banajugu ni muluku caman sababu be bɔ nperɛ ka kinni na. Nka ni a samana ka bɔ ka ɲe leri dama dɔrɔn a ka kinni kɔfe, o be ni geleyaw bali. Ni aw bɔra yɔrɔ la nperɛ ka ca yɔrɔ min na, aw be aw fari fan bee laje ka ɲe.

Ni aw bena nperɛ sama ka bɔ aw fari la, aw be a ke cogo bee la a kungolo kana to aw sogo la, barisa o be se ka ke banamisenni dɔ sababu ye. Aw kana nperɛ sama cogosi la ka bɔ. Walasa a kungolo kana to farisogo la:

Ni aw be nperɛ bɔ, aw be a bɔ ni pɛnsi ye. Aw be pɛnsi ke ka mine fo a da yɔrɔ, ka sɔrɔ ka a sama. (Aw kana a kɔnɔbara bisi cogosi la). Aw be a mine ka ɲe ka tila ka a sama dɔɔni dɔɔni.

Ni aw ye a bɔ, aw kana a ta aw bolo la. Ni aw be a fe ka a faga, aw be se ka a bila tasuma na, aw be se ka alimɛti mɛne ka o da a la walima aw be se ka alikoli bɔn a kan.

Nperɛ fitiniw silatunucogo ni maɲa furakecogo bee ye kelen ye. Walasa ka nperɛ ka kinni dimi ni a ɲeɲe nɔɔɔya, aw be se ka dimimadafuraw ta ani ka fariɲeɲe furakecogo bato (aw ye seben ɲe 309 laje).

Walasa nperere kana aw kin, aw be kiribimugu mu aw fari la sani aw ka taa foro la walima kungo kɔɔ; kerɛnkerɛnnya la sen ni bolo tugudaw, cekise ani kamakɔɔlaw.

6.1 Farigan min be taa ka segin

Jlimiw ni nperew be farigan in bila mɔɔ la. Farigan be nene kari mɔɔ la, a kuntaala be taa tile 2 fo tile 7, a be taa ka tila ka segin. Tuma dɔw la, fariganbagatɔ je be ke nere ye. A be ke mɔɔw hakili la ko sumaya don, nka kulorokini (*chloroquine*) te se ka a furake, ola a ka ni aw ka taa dɔɔɔɔɔso la.

A kumbenni: Aw be se ka laso ke koko la ni o be aw bolo (aw ye seben je 205 laje).

7 Jolimisenni ni kisekiseni nemaw

Farilajolimisenni ka nebo sababu be bo kinnifenw ka kinni, jolifon, walima nepe werew siyenni de la ni soni nɔɔlen ye.

7.1 A furakecogo

- Aw be folow wuli, ka a yɔɔ ko ni jikalan ni banakisefagalansafine ye (Dakin). Aw be o ke don o don fo a ka ne ban.
 - Ni u dayelelen don ka ban, aw be u to fi je na. Ni jolidabaw don, aw be to ka olu furake.
 - Ni joli kerɛdaw bilenna, walima ka kalaya, ni a be farigan walima genegene bila aw la, aw be banakisefagan dɔw ta i n'a fo penicilinikise (penicilline) (aw ye seben je 512 laje) walima silifamidiw (sulfamides) (aw ye seben je 524 laje)
- Aw kana kisekiseniw siyen, o be u juguya ani fana a be se ka u jensen farifan beɛ la. Aw be denmisenniw soniw tige ka u surunya, ni o te aw be gan walima soseti don u tege la walasa u kana u yere siyen.
 - Nin banamisenni suguyaw ye lema ka di; o de la, aw man kan ka a to kisekiseni caman be denmisen min na, o tigi ni denmisen tɔw ka dorogo nɔɔɔn na ka men.

8 Foroforo

Kurukurunibana don min be joliw bo mɔɔ fari la, kerɛnkerɛnya la denmisenw da kerɛdaw la. Kisekiseniw je be ke i n'a fo nere. Foroforo ka teli ka sɔɔ jolidaw ni soni nɔɔlenw fe.

8.1 A furakecogo

- Aw be kisekiseniw dayele ka jolimayɔɔw ko ni jikalan ni safine ye si je 3 walima si je 4 don o don.
- Aw be tila ka perimanganati mu a la (seben je 536) walima banakisefagatulu dɔ, i n'a fo polisiporini (Polysporin) be banakisefagatulu min na.

- Ni jolida ka bon, walima ni farigan be a senkorɔ, aw be penisilini kisa ta (aw ye seben ne 512 laje).

8.2 Yeretangacogo foroforo ma:

- Aw be farikolo saniyali matarafa. Aw be denmisenw ko don o don, ka u lakana ka bo dabiw ni kinnifenw ka kinni ma. Ka u furake jona ni mana bora u la.
- Foroforo be denmisen min na, o man kan ka dorogo (ka tulongke, ka si) to w la. Aw be a furakeli damine kabini aw ye a taamashe folow ye.

9 Dan

Dan ye bana ye min be soro banakise fe. Aw be folo ka kuru do kolosi aw yere la, dimi te min na, a be bonya ani ka jensen donni donni. Kuru in be tunu kalo 6 kofe. Kalo walima san caman temenen kofe, a be bo tuguni, ka jensen, ka tila ka ci. O waati de la a bana ka teli ka ye lema mogo were fe. O taamasijew fana be tunu. Nka ni a ma furake, dan be jensen fari fan bee la san 5 walima san 10 kofe, ka fiye bila kolow ni kolotugubdaw la ani ka geleya werew lase mogo ma.

9.1 A furakecogo

Hali ni dan banakise be danna kofa, ale be soro sira werew fe min te kafotogonya ye. Dan doncogo ni a furakecogo bee be ke i n'a fo danna ta be ke cogo min na (aw ye seben laje ka a ta a ne 237 ka taa a bila a ne 238 la)

10 Sumuniw ni funuw

Sumuni ye kuru ye min be bo mogo wolo koru ka ne ta. A be se ka soro banakise donni fe si bo koru fe. Pikiri keli ni biye tobibali ye, o no be se ka funu. A dimi ka bon kosebe; a yoro keredaw be bilen ka kalaya, farigan ni genegene be se ka don a senkoru (genegene be funu)

10.1 A furakecogo

Aw be bandi su jikalan na, ka o da a la siye caman don o don, i n'a fo a jefolen don cogo min na seben ne 288 na.

- Aw be a to funu ka ci a yere ma. Ni a cira, aw be to ka bandi kalamana da a la. Aw be ne bila a ka bo a yere ma, aw kana a bisi, barisa o be a to bana ka jensen.
- Ni a ye farigan walima genegene bila aw la, aw be baktirimu (Bactrim), penisilini (*penicilline*) (aw ye seben ne 512 laje) walima eritoromisini (*erythromycine*) (seben ne 519 laje) miligaramu 500 kunu, siye 4 don o don fo tile 7.

11 Fari bilenni ni farijewe (Faritanabanaw)

Dumuni dow, fura dow ni fen werew be se ka mogo dow fari bilen ani ka a sheye walima ka ko were bila u la. Tumuw fana be a ke.

sani aw ka tulu ninnu mu. Aw kana waatijan ke u muni na. Aw be yɔɔ bananenw saniya waati bee walasa ne kana don u la.

13Kaba

13.1 A taamasijew

Tiri walima no do ni kurukuruni jimaw be bo mogo ko, a disi, a kan walima a jeda la. O kurukuruniw be jeya ka tila ka tunu dogokun 2 walima dogokun 3 kofe. Hali ni kurukuruniw tununa, tuma dow la, dimi be men sen na walima a be taa ka segin.

Nin nparancan sugu be mogow mine, nparancan delila ka minnu mine ka teme. A ka ca a la a man jugu, nka a dimi ka bon tuma dow la; a fana be banajugu dow taamasijew jira, i n'a fo kanseri walima sidabana (aw ye seben ne 399 laje).

13.2 A furakecogo

- Aw be a yoo siri (datugu) walasa fini kana se a ma.
- Aw be dimimadafuraw ta, i n'a fo aspirini (*aspirine*).
- Asikulowiri (*Acyclovir*) be se ka kaba bali ka jensen (aw ye seben ne 373 laje)
- Banakisefagalanw te foyi ne ninnu na.

14Sufefarigan, Kaba

Kisekiseniw be bo mogo dawolo la ni farigan be a tigi la walima ni a fanga dogoyalen don.

14.1 A furakecogo

- Aw kana to ka maga a la. Aw be se ka alikoliyide ke aw bolo sani aw ka maga a la.
- Aw kana tulu walima pomati ke a la abada fo ni a bora tulu kerengerennenw na minnu dabolen don kaba furakeli kama (nka u da ka gelen).
- Aw be vitamini C furaw ta.

15 Banamisenni minnu sababu ye nɔɔ ye (Kaba)

Kaba be se ka bɔ mɔɔ fari fan be la, nka a ca a la u be ye:

Kun na (kunnakaba) Si te fariyɔɔ minnu na senkɔniw ni bolokɔniw ce woro furance la
(yɔɔ nunkulen)

U caman korilen don ani u be mɔɔ nɛnɛ kɔsebe. Kunnakaba be se ka bugunbana bila mɔɔ la ka a kunsigi bɔn. Ni nɔɔ donna sɔɔniw kɔɔ, a be u mine ka u ja ani ka u fegeya.

15.1 A furakecogo

- ◆ Ji ni safine. Aw be aw kungolo walima kabamayɔɔ ko don o don ji ni safine dɔɔn na. A ka fisa aw ka a ko ni banakisefagalansafine (*savon à l'hexachlorophène*) ye.
- ◆ Aw be aw jija ka a yɔɔw jalen to ani ka a bila fiɛ walima tile la. Aw be to ka finijukɔɔfiniw walima sɔsetiw falen, kerɛnkerɛnnya la ni u piginna.
- ◆ Aw be kiribi ni jiridentulu dɔ pagami ka to ka o mu a yɔɔ la (aw ye seben nɛ 537 laɛ).
- ◆ Ni nɔɔ be senkɔniw, bolokɔniw ni nɔɔn ce ani worofurancɛ la, aw be tulu walima puturu kɔkɔma walima segentan ni funtenintan mu u la (aw ye seben nɛ 371 laɛ).
- ◆ Ni kunnakaba jugumanba don walima ni banamisen don min sababu ye nɔɔ ye, ni a beka bonya walima a teka nɔɔya fura kofɔlen ninnu kelen kɔfɛ, aw be giriseyofiliwini (*griséofulvine*) (seben nɛ 371) garamu 1 ta ni baliku don, nka ni denmisɛnw don, olu be o fura kelen garamu kelen tilancɛ ta don o don. A ka fisa ka fura in ta dɔɔkɔkun walima kalo caman kɔnɔ walasa bana in ka ban pewu pewu. Nka, musokɔɔmaw man kan ka giriseyofiliwini ta.
- ◆ Tuma caman, kaba be tunu a yere ma ni denmisɛn beka kɔɔbaya (san 11 ka se san 14 ma). Ne beka bɔ kaba jugumanba minnu na, olu ka kan ka furake ni bandi sulen ye jikalan kɔkɔma la. Aw be kabamayɔɔ di ka giriseyofiliwini mu a la.

- ◆ Ni sennakaba de be a tigi la: aw be samaraw don, fiye be don samara minnu fe. Aw be se ka u furake ni alikoli iyode ye.

15.2 Mɔɔ tangacogo banaw ma minnu sababu ye bugun ye:

Kaba suguya bee ani banamisenni werew banakise yeɓema ka teli. Walasa denmisenniw kana u yeɓema ɲɔɲɔn fe:

- Bana be denmisen min na, o ni denmisen tɔw man kan ka da dilan kelen kan.
- Aw kana a to denmisenniw yerɗama ka ɲɔɲɔn ka peɲew don u kun na, ka ɲɔɲɔn ka finiw don walima ka u jɔsi ɲɔɲɔn ka serewetiw la, fo ni o ye a sɔɔ aw ye nin fen kofɓlen ninnu ko fɓɓ.
- Aw kana sigi ni den in ye, aw be a furake joona.

16 Nɔ jeman jemanw ɲɛda ni farikolo tɔ la

Nɔ jeman jemanw minnu be to ka bɔ denmisenw ni balikuw kan, u disi, ni u kɔ la, olu sababu ye banakise ye min be wele ko bugun. Farafegemani be se ka da nɔ jeman in bɔyɔɔ la, o tɛ mɔɔ ɲɛɲɛ wa fana basi tɛ.

16.1 A furakecogo

- Aw be kiribi dɔɔni ni jiridentulu caman dilan ɲɔɲɔn fe, ka o mu a yɔɔ la don o don fo ka nɔ ninnu tunu. Walima aw be banakisefagatulu dɔ mu a la (gafe ɲɛ 371)
- Tiyosulifati kɔkɔma (*thiosulfate de sodium*) ye a fura pumanba ye (fura in be se ka sɔɔ fototalaw ni tubabubagamafenfeerelaw bolo). Aw be kutu kunbaba ɲɛ 1 ta fura in na ka o yeelen wɛri tilance ji la ka sɔɔ ka o mu aw fari la. O kɔ, aw be kɔrimugu su winegiriji la ka o ke ka a yɔɔ jɔsi.
- Walasa nɔ ninnu kana bɔ aw fari la tuguni, aw be segin nin waleya in kan tile 15 o tile 15.

- Silifiri seleniyɔmulama (*sulfure de selenium*) (aw kolen kɔfe banakisefaga safine na). Aw be safine to aw fari la fo miniti 15. Aw be segin o kan don o don tile 15 kɔɔ.

Nɔ jemanw werew be yen minnu be ye denmisenw dafuruku la. A lamini finnen don ka tɛmɛ bugun ta kan. O nɔ ninnu tɛ bana ye, wa kojugu were tɛ. A ka ca a la, ni denmisenni beka kɔɔbaya, u be tunu u yere ma. Aw kana safine farimanw ke ka a ko, aw be tulu mu a la. Furakeli foyi were kun tɛ.

Nin nɔ ninnu si sababu tɛ jolidese ye. Witamini ni fangasɔɔfuraw tali tɛ u latunu fari la. Nɔ minnu be bɔ dafuruku dɔɔn na, kun tɛ olu furakeli la.

Aw ye aw janto nin na: Tuma dɔw la, nɔ jemanw bɔli ye kuna taamasijɛ ye (aw ye gafe ɲɛ 191 laje).

Nɔ jemanw minnu be kuna kofɓ, olu ɲɛ tɛ je kɔsebe, ani fana, a be se ka ke u tɛ mɔɔ dimi hali ni aw ye pengili turu u la. Ni kuna ye aw ka sigida bana ye, aw be taa denmisenni laje dɔɔɔɔɔso la ni kuna tɛ a la.

17Nɔjemanbɔ (tege, kan ni pɛda la)

A ka ca a la, nɔjeman minnu be bɔ mɔgɔ tege la, senw, pɛda walima fari yɔrɔ werɛw la, tile be sigi minnu kan, olu sababu ye fɛn nafama dɔ ntanya ye wolo la. Tumadɔw la, mɔgɔ be a sɔrɔ i mansaw fe, nka bana te. A be i n'a fɔ mɔgɔkɔrɔbaw ka kunsigi jeya. Fura takun te o la, nka a yɔrɔw ka kan ka datugu ni fini ye walima ka tulu mu u la, zenki ɔkisidi (zin oxide) be min na tile kana u jeni. Ani fana tulu kerɛnkerɛnnen minnu be wolo jɛ jɛ, olu muni be se ka a to nɔ jeman in te kɔlɔsi kɔsebe.

Aw ye aw janto a la: Aw kana nin nɔ jeman in ni kuna ta ke kelen ye, ale jɛ te jɛ kɔsebe ani fana ni mɔgɔ magari a la, i te a dɔn.

Bana dɔw be se ka nɔ jeman bila mɔgɔ la min ni nɔ jeman were bɔlen don. Bana min be bugun da wolo la, o fana be se ka nɔ jeman bila mɔgɔ la (aw ye Tinea versicolor lajɛ gafe jɛ fankelen na)

Denmisenni wolo yɔrɔ dɔ tigeli ani a kunsigi jɛyɛlemanɪ, olu sababu be se ka ke balodese jugumanba ye (balodese jugumanba gafe jɛ 113, walima balodese min be dankari ke wolo la, gafe jɛ 208).

18Kɔnɔmayafari

Kɔnɔmaya kɔnɔ nɔ fiman lankirilama be bɔ muso pɛda, a sin ani a bara kɔrɔla la. A be tunu jiginni kɔfe, nga a be se ka ke a te tunu fana. O nɔ ninnu te bana kofɔ kuma te fanga dɔgɔya ma. Kun te u furakeli la.

19Balodese min be dankari ke wolo la ani wololabana were minnu be sɔrɔ balodese fe

Nin bana in be sɔrɔ balodese fe, a be fiɛn bila wolo la. Bana in be mɔgɔw sɔrɔ minnu ka dumuni fanba ye sumamugu jemanw ye (kerɛnkerɛnnyala kaba) ka a sɔrɔ fɛn werɛw te fara a kan, i n'a fɔ: Sogo, shefan, yiridenw ani nakofɛn kenew

19.1 A taamasijew

Ni bana in be baliku la, a wolo be ja i n'a fo a jeninen don, sango tile be sigi yoro minnu kan:

Ni a be denmisenni na, nofinman dow be ye a senkala la. Tumadow la, a senw be funu.

Bolow

Ton ani
senkalaw

Joli misenni
walima
nofiman

walima
senkalaw fununi.

Ni nin lahalayaw be yen, tuma dow la, i be a soro balodese taamasijew werew fana be ke yen: kono funu, joli daku fila la, joli nen na, fanga dogoya, dumunikebaliya, o ni a joko na werew (aw ye sigida 11 laje, gafe ne 112 ni 113).

Denw ka balodese (gafe ne 166 laje) ye bana ye min be soro dumuni dafalen dunbaliya fe (sogo, kono shu). A be wolo ja ka a ne fin, ka a foolo bo i n'a fo a jeninen don. A be ji sigi kono bara ni senw wolo koro.

19.2 A furakecogo

- Dumuni nafama dunni de be balodese keke. Don o don moko ka kan ka a laje ka she, sogo, jega, shefan, foromazi, kono, jiridenw ni nakofenw dun.
- Balodese jugumanba ni a suguya werew la, witaminiw tali be se ka deme ke, nka dumuni dafalen dunni de nafa ka bon kosebe. Witamini B hake ka kan ka caya aw ka witamini suguya tataw la, kerengerennyala niyasini (*niacin*). Sunbala, datu, ani kono kumu ye witamini B juman ye.

Sani aw ka
dumuni ke ka
aw fa

Ni aw ye
dumu ke ka
aw fa

Funu ni nofiman min be ni ceni senkala ni a sentege la, o sababu ye dumuni nafama dunbaliya ye. A ka dumuni fanba tun ye kaba ye, a tun te dumuni witaminima fosi dun.

Dogokun kelen kofe, a ye sho ni shefan fara kaba kan, sen funu jiginna, nofinmanw fana bee beka tunu.

Nin muso in senkala wolo jali sababu ye balodese ye. O fana be soro dumuni dafalen dunbaliya fe (aw ye gafe ne 208 laje).

20Goroniw

Goroni caman be yen, sango ni a be denmisenni na, olu be tunu u yere ma san 3 walima san 5 kofe. U be se ka bo sentege kancana fana na dimi be minnu na tuma do la. (u be ke i n'a fo kabakisew (aw ye a laje duguma.)

20.1 A furakecogo

- Tuma dow la farafinfura ka ni a ma kosebe; nka aw kana farafinfura farimanw walima kumumanw ke ka a furake, ka da a kan o fura ninnu jeninow dimi ka bon ka teme goroni ka tawo yere kan.
- Dogawo be se ka sen sanfe ta opere ka a labo, nka o dimi ka bon kojugu. Sani o ce, aw be se ka furake ni joli tuluni ye, koko ni kumu 10% ka se 50% ma be min na (*vaseline salicylee de 10% à 50 %*). Aw be o mu a la ka a meleke ni bandi ye.
- Ni goroni bora ceya, musoya walima banakotayow la, aw ye gafe ne 402 laje.

21Sennakuru

Kuru don min be bo sen na, a be sawo samara walima senkoniw jowili fe jowon na. A be se ka mawo dimi kosebe.

21.1 A furakecogo

- Aw be samara don min te josi kuru in na.
- Aw be kuru ninnu tige dconi dconi i n'a fo ja in be a jira cogomin.

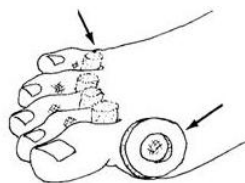
Aw be aw sen bila jiwokolen na miniti 15 kono.

Aw be kuru danyow jateminε ka sawo ka wolo jalen bo a la.

Aw be finimugu walima korimugu da kuru lamini na walasa a kana josi samara la walima senkoniw kana josi jowon na. Aw be sen walima senkoni meleke ni finimugu magaman ye, o ko, aw be finimugu tige kuru lamini na.

korimugu

korimugu walima kariton

22Kuruw ni nɔfimanw

Tuma dɔw la kurukuru be bɔ denmisennamɔɔw nɛda, u disi walima u kɔ la, kerɛnkerɛnɛnya la ni tulu ka ca u wolo la. Kurukuruw nukun be jɛya, nɛ walima nɔɔ fiman be se ka ke u la. Tuma dɔw la u bɛɛ be ke jolimisenni ye ka bonya.

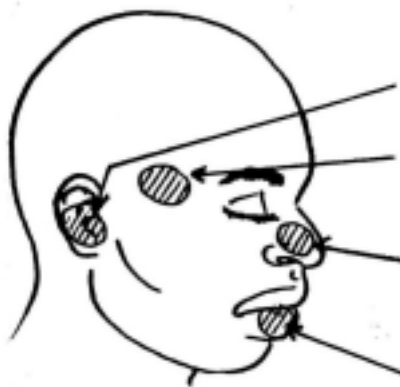
22.1 A furakɛcogo

- Aw be aw nɛda ko ni safine ni jikalan ye sipe 2 tile kɔɔ.
- Aw be aw kungolo ko tile 2 o tile 2, ni o ka nɔɔ aw ma.
- Aw be dumuni nafama dun, ka ji caman min, ka sunɔɔ ka nɛ.
- Tuma dɔw la, ka kurukurumayɔɔw ninnu jɔ tile kɔɔ, o ka fisa a ma; nka tuma dɔw la fana o be se ka a juguya.
- Aw kana mutulu walima kunsigilatulu mu a la, olu ma ni a ma.
- Aw da tuma, aw be aw nɛda jɔsi ni alikɔli ni kiribi (*sulfure*) nɔgaminen ye (aw be alikɔli hake caya ni kiribi hake ye).
- Ni a jugumanba don, sumuniw be a la fo ka a ke furakɛcogo kofɔlen in tɛka a nɔɔya, aw be tetarasikilini (*tetracycline*) ta (furaforokoni 4 tile 3 kɔɔ, o kɔ forokoni 1 ka se 2 ma don o don, tuma dɔw la kalo damadɔ kɔɔ).
- Aw kana tulufarimanw mu a la abada (aw ye gafe nɛ 538 lajɛ).

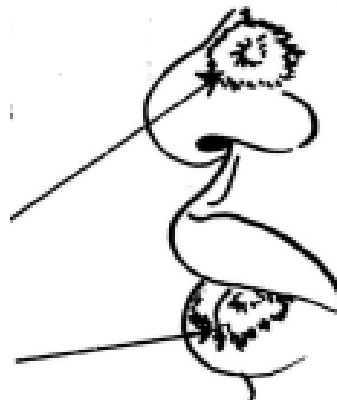

23Wololakanseri

Wololakanseri ka ca mɔɔw farilajew de la, a be fariyɔɔw mine, tile be sigi minnu kan ka caya:

Tulow
Tamanw
Nu
Dawolow

Wololakanseri suguya ka ca. A min be mɔɔw mine ka caya, o de ye kurumisenlama ye min be to ka bonya dɔɔni dɔɔni.

A ca a la wololakanseri farati man bon ni a furakera a tuma na. A caman be opere. Ni joli basigilen be aw la, o be se ka ke wololakanseri ye, aw be taa keneyabaarakela do fe yen. Ni goroni walima kuru were be aw la, ni aw ye a ye u beka yelema cogo were la, aw be taa aw yere laje dogotwoso la.

Walasa ka wololakanseri kele, mago farilajew (kerenkerennayala yefukew) ka kan ka u yere tanga tile ma, u ka kan ka fugulan don tuma be. Wololakanseri delila ka mago minnu mine, ni o tigilamagow ka baara ye tilekwaabaara ye, u kan ka u yere tanga tile ma ni munitulu kerenkerennenw ye (*crème solaire*), i n'a fo zengi okisidi (*zinc oxide*) a da ka mago wa a ka ni fana.

24 Wololasogwogonije walima genegene

Banakise min be sogwogonije bila mago la, o kelen de ye wololabanamisenni caman sababu ye, i n'a fo:

kuruw

joli basigilenw

wolobosi

goro kunbabaw

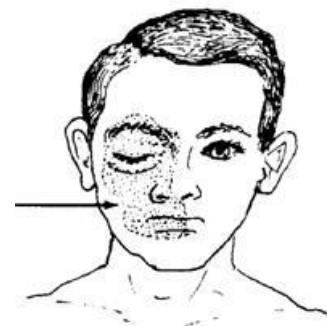
A ka ca a la nin bana ninnu be don mago farikolo la doni doni ka sowa ka u basigi san caman.

Tuma dow, la sogwogonije be genegenew juguya, a ka ca a la minnu be ton na, kamankun ni kan ce kolo min be yen o kofetaw walima kan yere sanfe. Genegenew be bonya, ka ci ka u ne bo, ka datugu ka waati ke, ka tila ka ci ka ne bo tuguni. Nka a ka ca a la dimi te u la.

sogwogonije
banakise,
genegenew woro
la walima kan na

U te i n'a fo an ye genegene minnu ye gafe je 137 la ni olu sababu ye kungololajoli, kankonnadimi walima jindimi ye. Tuma dow sogwogonije taamasijne werew be ke banabagato la (fasali, dumunikebaliya, wulafe farikalaya).

24.1 A furakɛcogo

Ni joli don, bɔsili walima genegene min teka keneya, aw be taa aw yere laje dɔgɔtɔɔso la joona. Sɛgesɛgɛli be se ka ke walasa ka bana kunw don. Wololasɔgɔsɔgɔniye ni sɔgɔsɔgɔniye yere furakɛcogo bɛɛ ye kelen ye (aw ye seben nɛ 269 lajɛ). Walasa bana kana segin kɔ, aw be fura ta waatijan bana keneyalen kɔfɛ. Aw be dɔgɔtɔɔ ka ladilikanw matarafa.

25 Funubana ni ken cayali mɔgɔ fari la

Funubana ye bana ye min ka jugu kɔsɛbɛ, a taamasijɛ ye kurukuru finman ye, kurukuru minnu be funu, u nɔ be bɔ wa u ka teli ka farikolo fan tɔ lasɔɔ joona kɛrenkerennenyala, nɛda. A ka ca a la genegene, farigan ani nene be ke a senkɔɔ.

Ken cayali fana ye bana juguba ye, farikololabana don min be se ka fari fan bɛɛ lasɔɔ. A ka ca a la, a be sɔɔ fari tigeli fɛ. A joli ka jugu wa a kɛɛdaw lafinnen don ka temɛ funubana taw kan.

25.1 A furakɛcogo

Funubana ni kencayabana bɛɛ furakɛli ka kan ka damine joona. Aw be banakisefagalan ta: peniselini furakise kise kelen 400 ta sijɛ 4 tile kɔɔ, ni a ka jugu kɔsɛbɛ, aw be a pikiri miligaramu 800 ke tile o tile (aw ye seben nɛ 352 lajɛ). Aw be temɛ ni banakisefagalan tali ye fo tile 2 bana bannen kɔfɛ. Aw be bandi nɔɔ a la ani ka asipirini ta walasa ka a dimi mada.

26 Kelebe

Ale ye joli jugumanba ye. A joli be to ka jijeman walima ji kalankalannen dɔ bɔ wa a kasa ka go. Tuma dɔ la a be ke i n'a fɔ kurukuruniw be jolida laminiw na wa a be ke i n'a fɔ fiɛ be olu kɔɔ.

Joli in be damine leri 6 walima tile 3 a tigi joginnen kɔfɛ. A be juguya joona wa ni a ma furakɛ a waati la, a tigi be se ka sa tile damadɔ kɔfɛ.

26.1 A furakɛcogo

- Aw be joli dayeɛ ka nɛ. Aw be a ko ji wɔɔkɔɔlen ni safine na. Aw be a kɛɛdaw sogosu tige ka bɔ yen. Ni aw be se, aw be joli sananko ni jisanuman ye leri 2 o leri 2.
- Aw be peniselini 1000000 pikiri ke a tigi la leri 3 o leri 3 walima 2.000.000 sijɛ 4 tile o tile.
- Aw be joli dayelɛlen to walasa fiɛ ka a **fili**. **Ola aw be taa ni a tigi ye dɔgɔtɔɔsola joona**

27 Farilajoli min be sɔɔ joli bolicogo jugu fe

Farilajoli walima joli belebebebabaw walima joli dayelɛlen sɔɔ sababu ka ca (aw ye seben ne 20 laje). O de la, nin joliba walima kelebe basigilen ninnu be bo mɔgɔkɔɔɔbaw senkuru la, kerɛnkerɛnɛnyala, jolisiraci be muso minnu na. A ka ca a la, u be sɔɔ joli bolicogo jugu fe fari la. Joli basigilenw don wa u be se ka bonya. Kelebe kerɛdaw ne be fin, u be menemene wa u ka magan. Waati dɔw la, a tigi sen be funu.

27.1 A furakɛcogo

- Lafijeboli nafa ka bon a furakeli la.
- A ka fisa ka sen da fen dɔ sanfe. Aw be aw da ka aw sen da kunkɔɔdonan sanfe. Tile fe, aw be to ka aw da ka aw lafije. Taama ka ni banabagato ma, nka a man kan ka a jo ka men wa a man kan ka a sen da fen dɔ sanfe ka a sigilen to.
- Aw be bandi su kɔkɔji wɔɔkɔɔlen na ka o da a kan: aw be kutu fitini ne 1 kɔkɔ ke ji wulilen litiri 1 na. O kɔfe, aw be a siri ni bandi sanuman dɔ ye.

- Ni joli ka jugu, aw be to ka a ko ni perimanganatiji ye (aw be furakise 1 ke ji litiri 1 na, aw ye seben ne 538) laje.
- Ni joli kora ka je, aw be tulu okisidi zinkima (*pommade à l'oxyde de zinc*) mu a la ka a bila fiye na.

♦ Walasa joli ka keneya joona, a ka fisa kɔsebe a tigi ka dumuni nafamaw dun.

♦ Ni joli keneyara, aw be bandi meleke a la. Aw kana to fen ka yɔɔ sɔɔ, barisa hali birintili fitini be se ka ke joli kura wɛɛ ye.

Walasa ka aw tanga joli sɔɔli ma, aw ye kurukuruniw furake joona.

28 Joli minnu be bo banabagato la ka a sababu ke yelemabaliya ye dilan kan

Ni banabagato te yelemabaliya dilan kan, joli minnu be bo a la kerɛnkerɛnɛnyala la mɔgɔkɔɔɔba minnu fanga dɔgɔyalen don. Nin joli minnu be bo kolomayɔɔ de la banabagato fanga be digi yɔɔ minnu kan: solokolo la, ko la, nɔnkɔnw na ani senw na.

28.1 Yeretangacogo o joliw ma

- Aw be to ka banabagato yelema yelema waati bee: ka a da a ko kan, a kono kan, ani a kerew kan.
- Aw be to ka a tigi ko don o don, ka tulu mu a la.
- Aw be to ka dara girinman do da dilan kan; ka to ka u falen don o don ni u nogra.
- Aw kana a tigi dalen to dara piginen kan.
- Aw be kunkorodonna don banabagato koru, o be a to a tigi wolo te bosi. Aw be to ka u bilayoru falen waati bee.

- Aw be a tigi labalo ka je. Ni a te dumuni ke ka je, vitamini fangamaw ani joliseginfuraw be se ka di a ma walasa a ka fanga soru (aw be seben je __ laje).
- Bana basigilen juguman be denmisenni min na, o ba ka kan ka to ka a da a sen kan waati doru la.

28.2 A furakecogo

- Aw be bilasiralikan kofolen ninnu bato walasa ka aw kisi joli ninnu ma.
- Aw be kaku doni ke jiwolokolen na ka joli ko ni o ye, walima jisanuman walima ni jolikofura ye min be wele ko dakin. Aw be nin fura 3 ninnu bo joga koru. Aw be furakeli ke ni bandi sunuman ye.
- Aw be joliw ko ni jiwolokolen ni safine ye, siye 3 tile kono.
- Aw be sogosu bee bo yen joli da la ka soru ka a ko ni jiwolokolen ye.
- Walasa ka joli juguyali bali, aw be di walima sukaro da a la. (di ni sukaro soru ka di.) A ka fisa ka joli in ko don o don siye 2 tile kono, ka tila ka di walima sukaro were da a la. Aw be joli ko ka a suniya, ka a ji ja sani aw ka di walima sukaro da a la, ni o te, a be juguya.

29 Denyereniw ka wololabanaw

29.1 Fari bilenni (bobara bilenni)

Nɔbilenman minnu be bɔ denfitini woro kɔrɔla la walima u bobaraw la, o be se ka sɔrɔ jɛgenɛ marali fe kusi walima dilan na.

A lankolon ka fisa

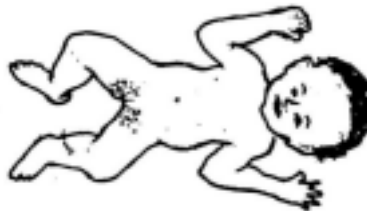
A furakecogo:

- Aw be den ko don o don ji wɔɔkɔlen na ni safine ye. Walasa ka den fari tanga bilenni ma, aw be a lankolon to fiye na.

Ayi

Awɔ

- Ni aw ye kusi kota don den na, aw ka kan ka falen falen tuma bæ; ni aw ye kusi ko, aw be a sanako ji winegirima na.
- A ka fisa aw kana puturu ke den ka kusi la barisa o be se ka den jenijeni, nka ni aw be a ke a la aw be a to bɔsili in ka ban.

29.2 Sana

Olu ye sana jeman ye min be bɔ den kunkolo la, nka a be bɔ den ten, jɛkankun na, bonbonkun, nu ani tulow la. Waati dɔw la a yɔrɔ be bilen wa a be mɔgɔ nɛnɛ. Sana min be bɔ den na, o caman be sɔrɔ den kunkolo saniyabaliya fe walima fugulan donni a kun na. Nin bana in ye sida banatɔw ka geleyabaw dɔ ye.

A furakecogo:

- Aw ye denw kungolo ko don o don. Banakisefagasafine ka ji a ma, nka a ca a la safine werew fana ka ji (aw ye seben jɛ 370 laje).
- Aw be kungolo tereke kɔsebe walasa ka a sanaw bæ wuli. Walasa ka u wulili nɔgɔya, aw be se ka sereweti dɔ su jiwɔkɔlen na, ka a datugu ni o ye, walima ka tulu wazelini mu a la su bæ.

Ayi

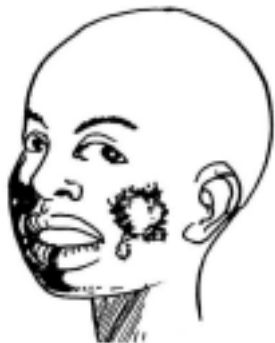
Awo

Ni joli be den kun na, aw kana fugulan don walima musoro siri a la abada, barisa o be a keneya goya.

- Aw be a kungolo lankolon to, aw kana fugulan don.
- Ni aw ye a ye ko joli beka ne ta, aw be o furake (aw ye foroforo yoro laje seben ne 298).

30 Foroforo (nobilenniw)

30.1 A taamasijew

Denfitiniw na, a be ke now ye u dafurukuw la. Tuma dow la a be bo bolo ni tegew la. Kurukurumiseni be ke o no ninnu senkoro minnu be ci joona ka ji bo wa u kasa fana be bo. U be mogo hene kosebe.

A ka ca a la, denkorobaw ni mogokorobaw ka foroforo te ci wa u ka teli ka ke nonkonkuru ni kunberekurudaw de la.

Bana te, nka faritanabana de don.

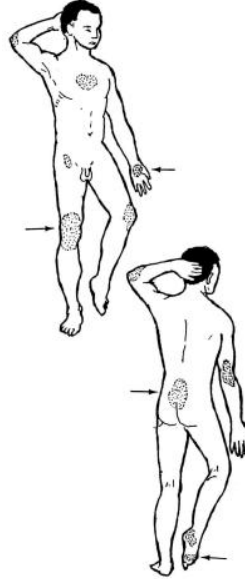
30.2 A furakecogo

- Aw be bandi jigin jisuma na ka o da a la.
- Ni joli ye ne ta, aw be a furake i n'a fo aw be foroforo furake cogo min na (aw ye seben ne 202 laje).
- Aw be a to tile ka a yoro ninnu soro.
- A dow la, aw be tulufarimanw mu a la waati ni waati. Nka farati be olu la. Aw be aw jija joli kana juguya. A ka fisa aw ka dogoro do ka hakilina jini (aw ye seben ne 538 laje.)

31 Foroforo basigilen

A taamasijew

- No kunbaba bileman don ne be min na ni u be meneme. A ka ca a la u be bo yow la minnu taamasijenene don nin ja in kan.
- Nin fen in be men sen na walima a be se ka taa ni ka segin ke mow la. Bana te wa a man jugu fana.

31.1 A furakecogo

- A ka fisa ka to ka bo tile koru tuma dow la.
- A ka fisa ka to ka i ko kowji la waati ni waati.
- Aw ka kan ka dogotow jininka furaw ka cogoya la sani aw ka u ta. A furakeli ka kan ka men sen na.

